

21 juni 1930 **SUSTEREN EN ZIJN HEILIGDOMSVAART****De Heiligen der tiende eeuw. Merkwaardige kunstschaten der twaalfde eeuw. III.**

- 5 Op het eind der negende eeuw schijnt Susteren in betrekking hebben gestaan et koning Swentibold, welke onder den naam van "Sanderhout" in deze geheele streek van Elsloo tot Echt, in den volksmond nog voortleeft. De geschiedenis heeft ons slechts weinig overgelaten van dezen volksheld, ja van zijn betrekkingen tot Susteren is al heel weinig bekend.
- 10 Wie was dan deze persoon en waardoor is zijn naam tot den huidigen dag in deze streken zoo levend gebleven, zal men vragen? Een korte inleiding vooraf. Het groote keizerrijk van Karel de Groote was na zijn dood al spoedig in drie rijken uiteen gevallen: Frankrijk, Duitschland, en een middenmoot, Lotharingen genaamd, zich van de Noordzee tot Italië uitstrekkend. In dit derde gedeelte dreven de Karolingers
- 15 het eerst uit, het rijk viel uiteen. Nu eens was een Duitsch keizer dan weer een Fransche koning meester van de noordelijke helft, waarondr deze streek viel; de adel maakte ddarvan gebruik om zich te verrijken en zijn macht uit te breiden. In 895 deed keizer Arnulf van Duitschland op een Rijksdag te Worms zijn natuurlijken zoon erkennen als koning van Lotharingen. Zwentibold was toen nog geen twintig jaar
- 20 oud; in 897 huwde hij met Oda, markgravin van Saksen. Van hem wordt verteld dat hij godsdienstig en dapper, maae ook wispelturig en driftig was; bezadigheid en beleid kende hij niet, en het was dus geen wonder dat hij spoedig met de grooten en graven overhoop lag, wier macht hij wilde beknotten. Wie weet hoe de geschiedenis van geheel West-Europa zou verlopen zijn, zoo Zwentibold er in geslaagd was een stevig rijk
- 25 tusschen het Ftamsche en Duitsche Rijk te grondvesten? Zwentibold had in zijn strijd met de grooten niet veel succes en toen keizer Arnulf stierf en de grooten van Lotharingen den Franschen koning erkenden als vorst, liep het spoedig met koning Sanderhout af. Op 13 Augustus 900 sneuvelde hij in een veldsla tusschen Susteren en de Maas, waarschijnlijk op den Welschenheuvel bij Urmond.
- 30 Zwentibold werd begraven in de abdijkerk van Susteren, voor welke hij een bijzondere voorliefde moet gehad hebben. Van Sanderhout wordt verteld dat hij door het volk geliefd was, kloosters en kerken beschermde, zijn rijk met nauwgezetheid van geweten bestuurde. Of het daaraan te dankenis dat hij bij het volk is blijven voortleven, ja zelfs vereerd werd, is niet met zekerheid na te gaan. In de schatkamer te Susteren
- 35 bevinden zich nog eenige merkwaardigheden van koning Sanderhout. Op de hoeve Grasbroek te Limbricht is nog lang een stoel of kroonzetel van den koning bewaard. Het meest bekend is Zwentibold echter door zijn schenking te Born (?) gedaan aan een 14-tal dorpen. Zooveel dorpen als een zijner knechten zou afrijden zonder zijn maaltijd, zouden van de schenkin (Graatheide) profiteren.
- 40 Onze ruiter reed dan over Born, Guttecoven, Limbricht, Sittard, Munstergeleen, Geleen, Beek, Elsloo, Stein (te Houserlinden stond een versch paard gereed), Urmond, Berg, Grevenbicht, Papenhoven, Buchten. Te Holtum stond een oude vrouw aan den slagboom en weigerde dezen voor den ruiter te openen. Hij reed nu om Holtum naar Born en kwam juist te Born terug toen de maaltijd afgelopen was. Door de schuld der oude
- 45 vrouw kreeg Holtum geen deel van de schenking. Onbekend is echter in de geschiedenis de H. Odegondis, wier schedel op het hoofdaltaar stond. Het volk noemt haar de vrouw van Sanderhout, Oda, ook wel Sophia genoemd.
- 50 De abdij te Susteren welke eertijds eene onafhankelijke geestelijke gemeente vormde, verloor haar onafhankelijkheid door de beleeningen aan Siginand en Prüm, hare politieke rechten verdwenen meer en meer; de voogden eigenden zich deze toe. Op geestelijk gebied had ook eene verandering plaats onder de heilige abdisen der tiende eeuw, die den regel van den H. Benedictus invoerden. De abdij bloeide in haar geestelijk leven, meerdere heiligen bracht ze voort, maar jammer genoeg is uit dien
- 55 tijd zoo weinig tot ons gekomen. In de jaren dat Zwentibold over deze streken heerschte stond aan het hoofd der abdij de abdis Amelberga, eene Maagd, vermaard door de heiligheid van haar leven. Zij bestierde hare medegezellinnen in de stipte onderhouding der kloosterlijke tucht, en nam ook in hare abdij op de drie dochttertjes van koning Swentibold om hunne opvoeding
- 60 te voltooiën. Deze jonkvrouwen waren Benedicta, Cecilia en Relindis. Zij kwamen in de abdij, om door verachting van alle koninklijke praal, de nederigheid van Christus na te volgen, en met de zuiverste liefde voor de hemelsche dingen te worden bezielde. Amelberga, de gids der drie vorstinnen-zusters, voerde haar tot zulk een zuiveren levenswandel, dat zij naderhand als heiligen werden vereerd.
- 65 Amelberga werd, evenals Swentibold, voor het koor ter aarde besteld, en werd de patrones van Süsteren. Het gemeentewapen draagt haar beeld en de parochiekerk werd

aan haar toegewijd.

Benedicta volgde haar als abdis op, en werd insgelijks een luisterrijk voorbeeld van nauwgezetheid in de kloosterlijke tucht. Hare zuster Cecilia, niet minder heilig van

70 leven, kwam vervolgens aan het hoofd der abdij. Beide werden, evenals Amelberga, tot de eer der altaren verheven, en zijn in de abdij-kerk begraven.

De derde dochter van Swentibold. Relindis, werd kluizenares te Flémalle bij Luik – deze streken behoorden allen tot het bisdom Luik – waar ze heilig leefde en stierf.

75 In ons eerste artikel schreven we reeds dat vele relieken en schatten uit Süsteren verdwenen zijn; in 1174 werd zelfs vermeld, dat er zeventien kassen met relikwieën waren, de beker der H. Amelberga, niet meegerekend.

Al de heiligen van Susteren werden in den loop der tijden door verschillende bisschoppen van Luik uit de aarde geheven en op passende wijze in vergulde reliekschrijnen neergelegd.

80 In het jaar 1446 verleende Paus Nicolaus een aflaat van vier jaren en evenzooveel quadragenen aan al degenen, die op den H. Drievuldigheids-Zondag (dag der kerkwijding) de abdijkerk van Süsteren zouden bezoeken.

Bijzondere aandacht verdient het voornaamste reliekschrijn, n.l. dat van de H. Amelberga. Het is een houten kist met dakvormig deksel, lang één meter, breed 32

85 C.M., hoog 55 c.M. De Z.E. Heer Hillen, pastoor, het omstreeks 1890 het schrijn vervaardigen en versieren met platen, ontnomen aan een klein koffer derzelfde Heilige, dat als document in de torenkamer bewaard blijft. De nieuwe reliekenkast is slechts aan drie kanten afgewerkt, door gebrek aan middelen liet men aan de achterzijde het hout zichtbaar. Aan den voorkant staan onder ronde bogen zes

90 apostelen, in half uitkomende figuur, boven deze op het deksel, een zestal zinnebeelden, de deugden voorstellend, terwijl de twee korte zijkanten met de beelden van den Zaligmaker en de H. Amelberga versierd zijn.

De twee beelden der zijkanten, een drietal apostelen en vijf zinnebeelden zijn oud, de andere stukken werden in 1890 bijgevoegd. De ledige plaatsen zijn aangevuld met

95 een smalle randversiering en met driehoekige bebloemde platen, die ook gedeeltelijk oud zijn en evenals de beelden van het kleine schrijn afkomstig. Christus is zegenend voorgesteld, terwijl de H. Amelberga op de linkerhand eene kerk draagt, hetgeen bijzondere waarde heeft, doordat het een getrouwe afbeelding is van de kerk te Süsteren. De apostelen, in zittende houding, zijn zeer kunstig bewerkt hunne beelden

100 zoo naïef en tevens zoo godsdienstig, kunnen met de schoonste werken der middeleeuwen vergeleken worden. De vrouwen, die de deugden verbeelden – Vreugde, Matigheid, Vrede, Sterkte, Voorzichtigheid, Rechtvaardigheid – zijn ten halve lijve in staande houding voorgesteld.

Al deze platen, schaarsche overblijfsels van een grootsch geheel, hebben vroeger deel

105 uitgemaakt van een en hetzelfde schrijn, dat op hare korte voorzijde de beelden droeg van den zegevierenden Christus en der H. Amelberga, aan de lange kanten de twaalf apostelen en evenzoovele deugden op de dubbele helling van het dak. Dit kunstwerk moet uit de tweede helft der twaalfde eeuw dagteekenen, hetgeen afgeleid wordt doordat dezelfde apostelen gevonden worden op de relikwieënkast van

110 den H. Meingoldus te Hoei, in 1174 door den metaalbewerker Godfried de Claire, welke, voordat hij monnik te Hoei werd, te Maastricht gewerkt heeft. De noodkist van den H. Servatius te Maastricht dagteekent uit denzelfden tijd, en bevat dezelfde apostelfiguren. Het schrijn van den H. Gondulphus, thans te Brussel, bevat op het deksel dezelfde zinnebeeldige voorstellingen als het schrijn te

115 Susteren. Wellicht is het Amelbergaschrijn uit dezelfde werkplaats van Godfried de Claire.

Van nog grooter belang voor de kunstgeschiedenis-rij een twaalftal platen, onlangs op rood fluweel in een raam vastgehecht, eveneens te Susteren bewaard. Uit de bewerking kan men opmaken dat deze platen nog ouder zijn dan die van het Amelbergaschrijn.

120 Zij zijn van gedreven metaal, zilver, gedeeltelijk verguld, hun relief is nawelijks aangeduid en dikwijls beschadigd, hunne figuren zijn barbaarsch en onkundig bewerkt. Vroeger versierden zij de kleine relikwiekast der H. Amelberga, maar hebben een andere bestemming gehad. Waar de schrijver van Orval te Susteren de aanwezigheid

125 staft van een kleedje van het Kindje Jezus, vraagt de Z. E. H. Coenen in zijn beschrijving van "De drie munsters in de Maasgouw" zich af of deze platen met tafereelen uit Christus' leven, bijzonder uit Zijne Kindsheid, niet zulk kostbaar pand bewaard hebben.

Men schat deze platen uit het begin der twaalfde eeuw; behalve de beroemde doopvont

130 van de St. Bartholomeuskerk te Luik, wier verschijning een raadsel is in de geschiedenis der kunst, kennen we in Nederland en België geen metaalwerk uit dien tijd. Het Eilbertusdraagaltaar in den Welfenschat te Weenen, dat uit ongeveer 1130

135 dagteekent, bevat eenzelfde voorstelling, tot in de kleinste bijzonderheden toe, als een der platen te Susteren. Waar dit draagaltaar kunstiger uitgevoerd is dan de platen van Susteren, mag men veronderstellen dat deze nog vroeger gemaakt zijn. De doopvont van Thienen is uit 1149 en draagt nog de sporen van een ongeefende hand. Van dien tijd af streeft de goudsmederij naar hooger ideaal om in de tweede helft der twaalfde eeuw glansrijk op te treden met de schitterende reliekenkasten der Maasvallei. Dat toont dus het groot belang der oude platen van Susteren.

140 H. BENEDICTA

HET RELIEKSCHRIJN DER H. AMELBERGA

145 H. AMALBERGA.

H. CECILIA